

Reaccions de bloqueig, enuig i ràbia quan la investigació de la història rebut creences

Autor: Neus Rossell i Bancells
Data de publicació: 25-11-2018

Conferència pronunciada per la Neus Rossell, especialista en psicologia clínica, a l'obertura de la 5a Universitat Nova Història. Montblanc, 1r d'agost del 2018.

Tot i que solem tenir una certa tolerància a la mentida, la cultura ens dota de valors i això fa que ens indignem davant la tergiversació dels fets. Quan veiem falsejada la nostra història, no només aflora aquesta indignació sinó que també sentim traïda la nostra identitat.

¿Com saber si la història ha estat falsejada o no, si fins i tot els esdeveniments del nostre present ho són? L'explicació de la realitat sol passar pel filtre de la subjectivitat humana: cadascú versiona la realitat a la seva manera i, per tant, també els historiadors "interpreten" la història. Altres han hagut d'escriure allò que els han manat. I, per tant, en els arxius, hi trobem allò que els poderosos han volgut, allò que els afavoria. Sobretot si fou una època de gran censura.

En la recerca de la veritat es recorre a diversos arxius, documents i autors que han escrit o reflectit en algun mitjà la visió d'aquell fet, buscant concordances i contradiccions. Llavors, es pot arribar a un consens entre els doctes, consens que no deixa mai de ser revisable: sempre he pensat que els intel·lectuals s'ho han de qüestionar tot permanentment.

Com ja sabia Epicur, el saber és una font de plaer i desterrar creences fonamentades en mites en forma part. Per això, em xoca que determinats descobriments sobre fets històrics basats en recerques rigoroses i que contradiuen allò oficialment establert provoquin en alguns emocions negatives. Les ponències i la publicació de moltes investigacions de l'INH, per exemple, generen reaccions entre profans i intel·lectuals que tenen més a veure amb l'emoció ?i no pas amb el plaer? que amb la racionalitat. Colpeix fins a cert punt la reacció irada del profà, però sorprèn més la forma com

algunes persones doctes ho bloquen o censuren o hi reaccionen de mala manera, sovint amb sarcasme (que és una agressió verbal carregada de menysteniment). Com és possible? Es pot atribuir a la cultura rebuda? Com es poden analitzar psicològicament les respostes d'enuig, ràbia o bloqueig davant de dades que no concorden amb allò que ens han fet creure en els llibres d'història?

AQUESTA ÉS LA DIMENSIÓ EMOCIONAL DE LA HISTÒRIA

Formo part d'una generació que de petits ens impartien les classes de forma dogmàtica, ja que era impensable fomentar l'esperit crític. L'assignatura d'història me la creia de la mateixa manera que em creia la Història Sagrada: amb una fe indiscutible. Bàsicament de la mà de la filosofia, i, en el terreny fèrtil de l'adolescència, vaig replantejar-me la teologia. Però em vaig oblidar completament de la història fins més enllà de la meitat de la meua vida. De mica en mica, em va interessar sobretot la història de Catalunya, fins que vaig descobrir els estudis de l'Institut Nova Història. Aquí van caure alguns mites, algunes creences. Llavors, la nostra història em va apassionar.

Les passions són emocions intenses i les emocions són reaccions que, en el meu cas, van ser primer de perplexitat i després d'interès i plaer cap aquest tema, sobretot perquè les dades apuntaven i convergien cap un sentit totalment diferent del que m'havien explicat quan estudiava i em potenciaven l'orgull de pertànyer a la meua nació. Però, si a mi me l'augmentaven, a algun col·lectiu l'hi sostreien, perquè es constata que altres no volen desbancar de cap manera els mites que els han inculcat. Ni davant l'evidència de les dades. Així doncs, despleguen emocions bàsiques de bloqueig, enuig o ràbia, emocions que responen a una sensació de perill. Davant del perill, tots els animals reaccionem fent-nos el mort, fugint o lluitant.

El bloqueig té molt a veure amb la por. Per exemple la por al suspens fa que molts estudiants es bloquegin davant d'un examen.

L'enuig comporta un exercici de judici previ pel qual es culpa els ofensors de violar els drets de qui es considera víctima. Per exemple: ens empipem si estem en un pas zebra i el conductor no s'atura per deixar-nos passar.

L'enuig i la ràbia sorgeixen per lluitar contra allò que trobem injust. També, si ens sentim agredits o s'ha violat una regla o una creença que és important per a nosaltres o amenaça el nostre amor propi. Per exemple, un insult és vist com una amenaça a l'autoestima.

La intensitat de l'enuig i ràbia és proporcional al judici ?influït per la cultura? de fins a quin punt és nociva l'ofensa i com de despietat és l'ofensor i la pròpia sensació de vulnerabilitat. Així, hi entra en joc la pròpia inseguretat, molt lligada amb els prejudicis: pot resultar més segur per algunes persones creure's una mentida que donar crèdit al que veuen, senten i palpen.

I doncs, ¿com unes dades objectives presentades per uns historiadors poden fer por o indignar? Potser alguns senten que, junt amb les pròpies idees o creences, els prenen una part de la seva identitat. Com si se sentissin humiliats i els arrabassessin el seu honor. Precisament al llarg de la història hem constatat fins a quin punt de destrucció els humans som capaços d'arribar per preservar-lo.

Afortunadament, a la nostra societat actual no es destrueixen llibres, però inquieta veure com alguns intenten aniquilar allò que no concorda amb el que pensen. Un exemple és l'article que va publicar la Vanguardia el 22/07/2018 titulat: Polémica en Salamanca. La catalanidad de Colón llega al gran congreso sobre América entre críticas... defenderá que se apellidaba 'Colom' y su expedición partió de Pals (Baix Empordà)... Una tesis descartada por la comunidad historiográfica, por lo que su exposición en el congreso ha suscitado ciertas críticas... para el catedrático de Historia Contemporánea de la Universidad Complutense de Madrid, Luis Enrique Otero, "es un hecho indiscutible que el primer viaje de Colón salió de Palos de la Frontera y que la tripulación estuvo formada por marineros de la zona – Palos, Moguer y Huelva-. ...Quien lo niegue se sitúa en el mismo plano que aquellos que aseguran que las pirámides fueron construidas por extraterrestres".

En aquest comentari es poden percebre unes creences inamovibles: "es un hecho indiscutible" i també una reacció d'enuig i ràbia que es manifesta en forma de burla: "Quien lo niegue se sitúa en el mismo plano que aquellos que aseguran que las pirámides fueron construidas por extraterrestres". Tracta de manera despectiva el treball d'uns col·legues, un treball que de ben segur encara no ha analitzat en profunditat, ja que l'article està redactat en futur: "defenderá que se apellidaba Colom".

Ja hem vist aquesta creença inamovible, però n'hi ha més : opina Enriqueta Vila Vilar, miembro de la Real Academia de Historia y exinvestigadora del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) en la Escuela de Estudios Panamericanos: "Lo que me asombra es que a estas alturas hagan un simposio de una cosa que está más que dicha,

vista y rebatida. No hay por dónde cogerlo que Colón fuera catalán o mallorquín. También dicen que fue gallego”.

Veiem que no s'ho poden ni qüestionar. Quan això passa, es corre el risc de tenir idees inexactes sobre la realitat, que poden ser fruit de:

Creences irracionals: es donen quan la persona manifesta el ferm assentiment i conformitat amb alguna cosa que no se sustenta en cap fet racional o bé se sustenta en determinades conviccions, tot sovint inqüestionades. Exemple: “es un hecho “indiscutible” que el primer viaje de Colón salió de Palos de la Frontera”. En la consulta de psicologia clínica sovint hem de centrar-nos en les creences irracionals dels pacients ja que són l'origen de molta part del seu malestar. Per exemple: “No m'ha comentat res del seu projecte; ja no compta amb mi, o ja no m'estima, o ja no em vol com amic”. En canvi, s'ha de fer veure al pacient que pot haver-hi altres raons, com pot ser que s'hagi desdit del projecte.

D'alguna manera, la interpretació o creença no pertany a la persona, sinó més aviat la persona pertany a la creença: queda posseïda per la creença.

Pensaments distorsionats: són errors cognitius que fan percebre la realitat de manera equivocada, tant per exageració com per magnificació. Exemple: “Quien lo niegue se sitúa en el mismo plano que aquellos que aseguran que las pirámides fueron construidas por extraterrestres”. Aquests tipus de pensaments estan entroncats amb els prejudicis, que els podem definir com una activitat mental inconscient que distorsiona la percepció i no la verifica. Exemple: “Tots el catalans són uns garrepes” quan, probablement, som els més solidaris de l'Estat.

En la meua pràctica clínica, moltes de les consultes que rebo es relacionen amb la manca de benestar dels pacients, amb emocions negatives. S'apunta que les causes del benestar són: el 50% innates, el 10% són degudes a les circumstàncies de la vida i el 40% restant té a veure amb el què pensem i fem. Per tant, si volen canviar les emocions han de canviar la mirada. I la mirada són les creences. No estem pertorbats per les coses en si, sinó per la manera que tenim de pensar sobre les coses. On podem intervenir, doncs? Ja es veu que és en el pensament.

Les interpretacions de tipus irracional provoquen conductes agressives o passives, mal humor, etc., i emocions negatives, com irritació, ràbia, vergonya... En canvi, les interpretacions racionals porten conseqüències positives, tant en la conducta com en les emocions.

Podríem preguntar-nos si es poden tractar les emocions? a vegades violentes, sobretot provinents de profans en la matèria?, cap al treball d'uns historiadors. Reaccions tan fora de lloc? Doncs només si la persona hi veu la necessitat. I és força evident que no la hi deuen veure. Fet i fet, no hem de salvar cap adult de la ignorància si no vol ser salvat.

Els psicòlegs clínics només treballem les creences o prejudicis que fan patir al pacient. A la consulta es tracta d'ensenyar a combatre les creences irracionals per tal de convertir-les en pensaments lògics, coherents, racionals i menys neuròtics. I així tenir un estat emocional més estable.

Per altra banda, és impossible eliminar els prejudicis a través dels raonament; l'única manera d'eliminar-los consisteix a posar de manifest que aquell fet ha deixat de ser perillós. I així tornar al pacient la llibertat per canviar.

Seguint en un altre apartat, l'article diu: Más contundente se muestra el catedrático Luis Enrique Otero al afirmar que los comités científicos de los congresos deberían velar por la solidez y la validez de las teorías que se presentarán a la hora de admitir propuestas. En este sentido lamenta que no se ejerza “ningún tipo de control” para que las ponencias que se admiten en congresos abiertos a todo el mundo cumplan los requisitos de seriedad y rigor, que son característicos de cualquier disciplina científica.

Quins deuen ser els requisits de serietat que demana aquests senyor? Aquells que concorden amb les seves teories o creences? Controlar el que es pugui dir en el congrés i titllar allò que no concorda amb les seves creences de poc seriós per blocar-ho, això sí que és poc seriós i ens recorda èpoques passades. Considero més preocupant la negació o bloqueig dels mateixos col·legues de professió que la ràbia dels profans. Per què no els sacsegen les dades rigoroses i continuen anquilosats en les seves creences i prejudicis?

No us sonen frases com?: “ningú m'ha d'ensenyar res”. Sovint, la necessitat de tenir raó fa que no s'escolti l'altre, però encara és més dur per a alguns perdre la protecció dels poderosos. Amb ells no avançaria la investigació: el coneixement rigorós ha de desbancar les creences que fabriquen mites. Ha de buscar la veritat, no l'opinió.

Aquesta actitud m'ha portat a relacionar-la amb un model de teràpia psicològica que s'anomena anàlisi transaccional. Parteix de la base que alguns pacients pateixen perquè segueixen un guió psicològic que dirigeix la seva vida de manera inconscient i el van repetint al llarg d'aquesta. El van decidir a la infància sota la influència o mandats d'unes figures parentals i d'autoritat crítiques negatives. Com en els guions teatrals, quasi sempre hi ha papers de "bons nois" i "mals nois", "triomfadors", "no triomfadors" i "fracassats". En l'anàlisi transaccional se'n diuen "prínceps" o "princeses" als triomfadors, i "granotes" als fracassats. El triomfador aconsegueix fer el que projecta; és aquell que sap el que farà si perd i no diu el que farà si guanya; el perdedor diu el que farà si guanya i no sap què farà si perd. Per altra banda, els no-triomfadors són excel·lents socis, empleats i servents, puix que són lleials, treballadors i agraïts i no inclinats a crear problemes.

En l'anàlisi transaccional descobrim diversos tipus de guions que entronquen força amb els personatges dels mites grecs.

Els guions tràgics segueixen consignes del tipus: "no pensis", "no siguis feliç", "no mostris malestar", "no siguis sa", "deixa't maltractar", etc. Un exemple de guió tràgic pot ser el d'una dona maltractada en les diverses parelles que ha tingut: va repetint el mateix guió i així es relaciona de forma inconscient amb aquells que la fan patir. Malauradament, ja coneixem el trist final d'algunes d'elles.

Les decisions importants de la vida no s'han de prendre abans de l'adolescència perquè han de ser oportunes i autònomes i amb suficient informació. La teràpia ajuda al pacient a abandonar aquest guió perquè pugui fer un projecte de vida i així portar-lo a desenvolupar una personalitat sana.

Vegem les diferències entre el "Projecte de vida" i el "Guió":

Abans he fet esment del paper dels no-triomfadors. M'atreveiria a dir que aquells col·legues que no es mouen del que els dicten els poders sobre el que han o no han de dir s'enquadren dins aquests guions de no triomfadors, encara que tinguin fama i diners.

Replicant la perspectiva de l'Anàlisi Transaccional, m'agradaria fer una comparativa, una mica agosarada, respecte del coneixement de la història: per una banda, investigadors que tenen esperit crític com els de l'Institut Nova Història, i per l'altra, com m'ensenyaven l'assignatura i com són encara molts llibres de text actualment. Així, doncs el primer títol l'anomenaré 'Institut Nova Història' i el següent "Llibres de text d'Història"

Com que també he fet esment de la identitat, caldria fer un apunt, que pertany a l'àmbit de la sociologia.

L'ésser humà és probablement l'únic animal que, una vegada domesticat, no necessita la presència de l'ensinistrador per actuar segons allò que li han imposat. Hem de viure en societat i la societat es regeix per unes normes que s'inculquen a l'infant a través de pares, educadors i mitjans diversos. Aquestes normes, a poc a poc les transformarà en valors que regiran els seus actes i s'hi sentirà identificat.

Una societat les normes de la qual han estat creades per un colonitzador són indignes per a aquella nació. Malgrat tot, es fiquen a dins de molts dels seus habitants i la seva autoritat els espanta. Com hem vist, davant el perill, de la por, la reacció pot ser de bloqueig, enuig o ràbia. Així, poden descarregar la seva frustració cap als mateixos conciutadans que veuen més febles o cap els que tenen menys suport per part del poderós, encara que els estiguin defensant la història, la llengua, la cultura en general, els drets comuns i, de rebot, la pròpia identitat.

La identitat és una qüestió de poder

Diuen alguns experts que la identitat d'una comunitat es construeix sobre allò que s'anomena "violència simbòlica": la que el poder (principalment el de l'estat) exerceix sense que l'individu la noti directament, de manera que l'accepta de forma voluntària, sense sentir la coacció. En ser invisible, penetra més endins. Actualment, no només es fa a través dels llibres de història o el cinema, sinó amb nous mitjans. Per això, ens han farcit una història espanyola plena de mites i herois dedicats a enaltir la pàtria.

El dia 4/11/18 estava mirant el programa de la 2TV: "España entre el cielo y la tierra. Padre Ebro" del 4-11-18 (T.2005 ep.18). Quan van passar sobre el poble de Casp ens diuen que: "los jueces compromisarios aragoneses eligieron al

castellano Fernando de Trastámara como su nuevo rey”.

Ens diu la Wikipedia: “El Compromiso de Caspe fue un pacto establecido en 1412 por representantes de los reinos de Aragón, Valencia y del Principado de Catalunya para elegir un nuevo rey ante la muerte en 1410 de Martín I de Aragón sin descendencia y sin nombrar un sucesor aceptado. Supuso la entronización de Fernando de Antequera, un miembro perteneciente a la dinastía Trastámara, en la Corona de Aragón.”

Ara no discutiré si és o no verídica, el que ha escrit la Wiquipedia en castellà, però, tots els doctes coincideixen que hi van anar compromissaris d'Aragó, València i Catalunya. Certament, sembla que hi va haver a favor de Ferran, tres vots dels representants d'Aragó, dos dels de València i solament un per Catalunya. ¿Doncs per què ometen València i Catalunya com si la decisió només pertanyés als aragonesos? Així es teixeixen mites i creences.

Amb les nostres creences o la nostra fe alimentem els mites i així mites i idees prenen consistència i poder, de forma que podem quedar posseïts per ells. La dura realitat que imposen alguns investigadors crítics a tots aquests seguidors de mites i creences sacseja la pròpia identitat i, per tant, no s'admet.

No n'hi ha prou amb més cultura:

La contrapartida és potenciar l'esperit crític a les escoles

Vaig fer quatre preguntes adreçades a un nen, a un adolescent i a dos professors per saber si es fomenta l'esperit crític a l'assignatura d'història:

Preguntat un nen de 6è de primària d'una escola concertada sobre el descobriment d'Amèrica, m'explica la versió clàssica: Cristóbal Colón era genovès i va demanar als monarques de Castella d'anar a descobrir Amèrica.

Preguntat un noi de quart d'ESO si es qüestiona el que li ensenyen d'història a l'institut diu que no. Quan li pregunto al professor si els estimula una visió crítica de la seva matèria diu que no, però els fa pensar en les conseqüències dels fets relatats.

Preguntat un professor de batxillerat d'humanitats diu que els dona diverses referències bibliogràfiques perquè tinguin més d'una visió dels fets, però és conscient que altres professors no ho fan pas.

El sociòleg Salvador Cardús diu que “les escoles no es van pas inventar perquè la gent fos més culta, sinó perquè tingués pàtria: perquè participessin de la mateixa unitat política” De fet, no hi ha cap estat que se n'estigui, d'obligar a uns programes escolars iguals, on la història es presenta des de la seva perspectiva.

En conclusió, des de pares a educadors i intel·lectuals ens general, tots hem de tenir una ment més oberta a qualsevol tipus de saber i fomentar l'esperit crític per destriar els arguments contrastats de les creences i mites.

Neus Rossell Bancells

Especialista en psicologia clínica